

1.Українська мова та література

Зарудняк Н. І.

старший викладач кафедри української

літератури, українознавства та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ВІДТВОРЕННЯ ТРАГЕДІЇ УКРАЇНИ ХХ СТОЛІТТЯ У НАРИСІ

О. ДЕ «S.O.S.»

Нарис Олександера Де «S.O.S.», написаний у 1948 році, є відчайдушною спробою письменника вразити світову громадськість трагедією своєї батьківщини. Власне, назва твору «S.O.S.» – це передсмертне прохання українця, який замерзав на «вирубках дикої Карелії», про допомогу, вже не для себе, «для нього особисто помочі не потрібно» [1, с.160], а для тих, хто продовжував жити в нелюдських умовах.

Твір написаний у Ньюгейтстріті, міг бути і демонстрацією того, що чекало на емігрантів, які не повернулися після II Світової війни в Україну, в разі депортації додому.

«S.O.S» Артем вирізав на стовбурі зрубаної сосни, але сил, щоб поставити останню крапку, не вистачило, і це те, що зринає в його згасаючій свідомості як не виконане, що дуже хотів би ще встигнути зробити: «Хочеться встати і додобати крапку в кінці» «S.O.S» таку велику, щоб кожен запримітив, прочитав і прийшов на поміч [1, с.160]. Він навіть не знає, кого прохає про допомогу, куди потрапить зрубана колода, але знає, що вона «готова до відправи до берега озера, а потім, як розтане лід, річками до портів... і потім далеко-далеко... може, до британських портів. Хоч для Артема це не є важливим. Найважливіше, щоб в тих портах побачили його прохання помочі – цих три літери видовбаних в корі – S.O.S – без крапки вкінці... Таки крапку мусить поставити!» [1, с.160]. Не випадково про крапку згадує і в останню мить, після того як у мареннях, уже не відчуваючи холоду, був біля родини в Україні, біля дружини, дітей, з якими

тепло і з якими почувався щасливим. В останню мить, перед тим як назавжди закрити «стомлені очі», повертається до реальності: «Він згадав про крапку. Так... треба кінчити... лише він не в силі підвестися... » [1, с.160].

За допомогою низки деталей автор відтворює жахливі, нелюдські умови, які наклали свій відбиток на Артема: «беззубі ясна, на яких пустотою залишився слід цинги» [1, с.160], почорніле від вітру обличчя, стара дірява заяложена фуфайка, змучене тіло і втомлена душа, перемерзле тіло, голод вже не відчувається, здерев'янілі коліна, неголене обличчя...

Автор не жаліє читача, детально відтворюючи відчуття замерзаючого Артема: «мороз, що із впертістю добрався крізь діри..., жалить гадючими язиками» [1, с.159], «мороз ще більше напружує свої сили, щоб ... задавити в холодних пазурах, – тисне зо всіх боків, хапається переможно за кістки, добирається до споду вимученої душі...» [1, с. 159]; «Руки не хочуть працювати. Пальці шукають теплого місця – лізуть за пояс штанів і там не знаходять теплоти; ноги згинаються в колінах, наче на плечі всівся багатотонний великан, і він сідає під грубу колоду» [1, с.160]; «В очах блиснула сльоза і наче від дотику до холодного повітря, здригнулася, скотилася до перенісся і застигла» [1, с.160].

Автор зображує смерть Артема як двобій з природою, якій він може протиставити лише надію, але яка «не в силі боротися із жорстокою стихією» [1, с.159]. Особливого напруження письменнику вдається досягнути завдяки контрастам: *мороз*, який із впертістю добрався до Артема, – «на самому споді втомленої душі *жевріє огник тепла*, його надія» [1, с.159]; *мороз* хапається за кістки – надія «втомлено, краєчком *вогняного язичка*... дотуляється до перемерзлого тіла» [1, с.159]; «*Теплий вогник* надії цілує лоскотливим язичком беззубі ясна» [1, с.160]; «вже стративши *останній огник* надії» [1, с.161]. Контраст білого і чорного: «вже не б'ються пухкі *сніжинки* в його *почорніле* ... обличчя» [1, с.159]. Контрастно змальовані пейзажі – зимовий карельський, з сонними силуетами ялин; сірим озером, покритим снігом і льодом; простеленим полем снігу, під яким спочивають грубезні пні; червоним сонцем, яке багрянить білду блакить полярного неба; білими пухкими хмарами з кривавими хребтами, і літній степовий, з суголовками рідного поля, теплого, соковитого; з запашним

степовим повітрям, яке переповнене ароматом польового полину і досягаючого збіжжя; де дихається на повні груди; з польовими волошками, які збирає донька. Дикі карельські ліси ворожі: «хмари з кривавими хребтами сунуть ... і здається Артемові, що лише вони є справжнім ворогом його життя, бо вони, – ось як тільки насунуть на нього, – обгорнуть в біле простирало і задавлять, як яструб курчатко» [1, с.159]. Навіть асоціації з яструбом і кучам видають в Артемові степовика. Полиновий край є частиною його, з «дітками», «діточками», які «бач, як повиростали! Русоголові, по батькові пішли...» [1, с. 160]. Артема люблять, за ним сумують: «Василько і пустувати перестав: тримається за батькову руку... заскучав...» [1, с. 160]. А на вирубках «хмари... вони, обкривавлене страхіття, повзуть і повзуть до нього, щоб задавити» [1, с. 160]. «Очі знову зустрілися з кровохребетними хмарами ... Ось вони вже спустилися до нього і кров'яною хвилею вдарили в лице... він здригнувся, більше зігнувся, наче в намаганні підсунутися під тіло ялини, але ... закрив стомлені очі» [1, с. 161]. Автор не говорить прямо про смерть Артема, але тим трагічніше сприймається усвідомлення її читачем: «Його вже не лякали обкривавлені хмари» [1, с. 161].

О. Де зворушливо змальовує у творі образ Артема. Чоловік до останнього думає про порятунок інших, не боїться смерті, і, не зважаючи на безвихідну ситуацію, не втрачає надії. Він люблячий батько, любить свою дружину, рідну землю. У нього багатий внутрішній світ, він наділений казковим світосприйняттям: уявляє, що мороз втік і полетів шукати свою сестру-метелицю. Артем уміє бачити прекрасне у всьому: переставши відчувати холод, уявляє, що мороз міг полетіти десь слухати глухарів. Тим більше вражає читача цинічне, безжальне ставлення арапів, в запалих очах яких темно-червоними тінями блищать «відбитки закривавлених хмар, що повзуть, повзуть і повзуть, щоби закутати все навкруги» [1, с. 161]. Арап наказує «убрать» тіло Артема: він мав цінність лише живий як знаряддя праці. «Дві зігнуті постаті тягнуть за ноги замерзлого трупа вирубом дикої Карелії» [1, с. 161].

Твір закінчується своєрідним пуантом: Артемові здавалося, що його справжні вороги – хмари, а насправді в ополонку в Топозері «Артемове тіло вкинули вони...»[1, с. 161]. Займенником і закінчується нарис.

Образ хмар має подвійну символіку – це і лихо в житті Артема, це і лихо цілої країни, спричинене радянською владою. І марно сподіватися на допомогу, бо хмари повзуть, «щоби закутати все навкруги – і недокінчений «S.O.S», і борозну в снігові, прокладену замерзлим тілом, і ополонку в Топозері, в яку Артемове тіло вкинули вони...» [1, с. 161]. Символічним у творі є і червоний колір, він кровавий, колір червоного прапора, радянської держави, колір, який відбивається у очах арапа, колір крові, насилля і жаху.

У своїх поетичних творах О. Де розвінчував уявлення про СРСР як державу, де всі співають, сміються, задоволені своїм становищем, прославляють існуючий лад. Цілком послідовним у його творчості став і прозовий твір «S.O.S», у якому він викриває справжнє обличчя держави, де людина не має жодної цінності, жодних прав, у якій люди зникають безслідно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Де О. І. Під чужим небом. Лондон: Чайка, 1966. 214 с.